

MÓZES HUBA-VARGHA JENŐ LÁSZLÓ

SZILÁGYI DOMOKOS SZÍNPREFERENCIÁI
(Újabb kísérlet a Lüscher-teszt irodalmi alkalmazására)

Az újabb kísérletet akár kihívásnak is nevezhetnénk, hiszen Szilágyi Domokos nemzedéktársai még csak ötvenes éveiket tapossák, tehát nagyon sokan személyes emlékek, élmények, tapasztalatok alapján mérleghelhetik a teszt alkalmazása nyomán kibontakozó képet.

Helyes talán elismételniünk, miben is áll a kísérlet lényege.

A Lüscher-teszt, mint ismeretes, a pillanatnyi pszichikai (sőt pszicho-vegetatív, fiziológiai) állapot háttérében rajzolja ki a személyiség állandó szerkezeti vonásait. A teszt alkalmazása során a vizsgálat alanyának hét tábla színeit kell preferenciális rendbe állítania. De kielégítő képet nyújt a személyiségről az ún. „kis” teszt, vagyis a második tábla nyolc színének – a sötétkékeknek, a kékeszöldnek, a vörösnek, a sárgának, a lilának, a barnának, a feketének és a középzsürkének – a rangsorolása is.

A tábla eredeti színeit (és csakis azokat) önmagukban, képzettársítások nélkül kell választani, s a tesztet rövid szünet után meg szokás ismételni. Az egyes színeket arab számmal jelölve két számsorhoz jutunk, amelyeket a színválasztás törvényszerűségeiből kiindulva a pszichológus értelmezhet.

Lezárult költői pályák vizsgálata esetén a teszt alkalmazásának eredeti feltételeihez képest több eltéréssel is számolnunk kell.

1. Ha a költői szövegben egy színnév előfordul, általában nem tudhatjuk pontosan, milyen színárnyalatra gondolt a költő.

2. Ha a költői szövegben ugyanaz a színnév többször is előfordul, nem tudhatjuk biztosan, hogy minden esetben ugyanazt a színárnyalatot jelöli-e.

3. Egy-egy szín képzettársítások nélküli választása vagy elutasítása a költői szövegekben meglehetősen ritka.

4. Egy költői életműben nemcsak nyolc, hanem ennél több vagy kevesebb szín, illetve színárnyalat neve is előfordulhat.

5. A költői színpreferenciákra csak áttételesen, az egyes színnevek előfordulásának a gyakoriságából következtethetünk.

6. A gyakorisági rend minden esetben csak egy-egy értelmezendő színsor felállítását teszi lehetővé.

Előző kísérleteink során Juhász Gyula és József Attila költői életművét vizsgáltuk oly módon, hogy a második Lüscher-tábla színei közül a sötétkéket a kékkel, a kékeszöldet a zölddel, a középzsürkét a szürkével, a vöröset pedig a költői szóhasználatához igazodva a pirossal azonosítottuk, illetve helyettesítettük. Vizsgálódásaink alapján a költői művek kritikai kiadásának kötetét választva számba vettük a nyolc színnév évenkénti előfordulásait, majd az időben visszafelé araszolva úgy szakaszoltuk a két életművet, hogy a nyolc közül legalább hét színnév minden szakaszban szerepeljen, éspedig anélkül, hogy a színmegnevezések gyakorisága az egyes szakaszokon belül megegyezne.

Szilágyi Domokos költői életművének kritikai kiadására még nem került sor, színneveinek évenkénti előfordulását ezért nem vehetjük számba, és nem szaka-

szolhatjuk az életművet a fent ismertetett módon. Számba vehetjük viszont azokat a színneveket, amelyek a költő életében önállóan megjelent, maga szerkesztette (és nem gyermekeknek készült) köteteiben szerepelnek.

Álom a repülőtéren (1962)

... a tavasz / ... leszórja a megújulás / *zöld* röpcéduláit...
Irgyellek kazánkovács: ... / / ... a *feketén* izzó szem-parazsat...
... mozdonyon egy nő: / ... blúza-szoknyája *kék* ...
... a szemek kései / meghasogatnak, túlvilág / / *kék* paplana, angyali ég...
... a pipacsok: / *piros* kis pamacsok...
... látszik egy *kék* falat / égbolt...
... megindulnak a fehér vízen / *fekete*, lusta hajók.
... Az egyiknek a haja kontyban. / A másikon *szürke* kabát...
... jussa van a földnek: / fűvet, rügyet, *zöldet!*...
... festeget / ... nénikét, akin a rékli *kék*...
... Nem tudom, *szőke* volt-e vagy *barna*...
... szavad, *piros* csillag-szavad...
... fönn gép köröz, / a béke *kék* fölszínét hasítja...
... A kicsike ... / nagy *kék* szemet / könnyű nyári ruhát viselt...
... almák csorduló *pirosa* / éretlen egres fanyar *zöldje*...
... nyári utcák szállongó pora / – nagy *szürke* szomorú madár...
... szilvák *kékje* feleselt derűsen az égbolt *kék* derűjével...
... a haja: dióbarna láng, / még most is éget, ha a távol / *barna* dombjairól
felem int...
... Szerettem egy *őz*-szemű lányt, / ki tovairant, mint az *őzek* / – fák közt
iramló *barna* láng...
... így ül üregében a szem, ha napokig nem ülte álmom, / a csillag, ha elhagyta
fénye; az ég, ha *kékje* széttörött...
... meghal a *zöld*, s haldoklik már a *piros*, *sárga*, a *lila*...
... füst festi *feketére* az eget... [a sor összesen négyszer fordul elő]
... Apa (belép... *fekete* ruhában...)
... Pap (*feketében*...)
... SS-legény (hatágú *sárga* csillagot tűz a férfi mellére)...
... Így születnek *szürke* hétköznapiakon új lakóházak...
... Így épült, *szürke* hétköznapiok fáradságos munkájával, az úrhajó...
... Pap (... félig fehér, félig *fekete* reverendában, fölötte *zöld* karinggel...)

Szerelmek tánca (1965)

... Ajkad mögött *piros* szegfű...
... rugdald vérem *piros* öröm...
... jó pár *feketemacska*-ugrás ide a pokol...
... szemünkben *zöldelt* a harag...
... súlyosan alszik a *kék*...
... s csakugyan ilyen *szürke*, seszínű / ez a mégis-derűs ég!...
... a *fekete* festő(t) ... [a jelzős szerkezet összesen négyszer fordul elő – egyszer
a címben, háromszor a versben]
... Palettájáról csillagok csorognak: / szikrái szívemnek s *fekete* viharomnak...
... fű – füst – *zöld* – *kék*... [a sor összesen kétszer fordul elő]

Garabonciás (1967)

... kék iringó megremeg *sárgán*... [szerintünk, s úgy véljük, Sz. D. megítélése szerint is, a kék a növénynév része]

... *fekete* parázs szemed... [a jelzős szerkezet kétszer fordul elő]

... sárkánynak tüzes nyelve / az te *piros* nyelved...

... ingetek a *kék* ég...

... Uraságnak gyúlik *fekete* epéje...

... *fekete* ürbe dübörögtük magunkat...

... már csattan *lilán* és fehérén a kakasmandikó...

... *zöld* a szemafor a hajnal előtt

A láz enciklopédiája (1967)

... Lassan *kékre* sül az ég...

... Az ég *kék*...

... Barázdában *barna* magvak...

A *sárga* dombra / ... kaptat / pufók madonna...

... *kék-kék* utakon toporog a pillantása...

... feketül a *lila* ég...

... *Fekete* Mercedes suhan...

... a *sárga* hold ma sárlik... [a mondat összesen négyszer fordul elő]

... látom a *kék* mezőt...

Öregasszony-hang, *feketekendős*-hang...

... dögvész és *fekete* halál...

... *piros*-vidámra csipkedi a reggel...

... igaza van, mert a pipacs *piros*.

Búcsú a trópusoktól (1969)

... *piros* rózsát ha szednek pinkezsdi idejében ... [a sor összesen kétszer fordul elő]

... nagy kerek *kék* ég... [a jelzős szerkezet összesen kétszer fordul elő]

... *kék* lánggal égett...

... megtanultam a *kék* eget fölöttem...

... ég *kék*, föld *zöld*...

... nem volt célja egyéb, / mint a sarki rendőrnek: *pirosra* állítani a lámpát...

... Úgy elverem, hogy a teste *kék* lesz. Avagy pedig *zöld*, miként a fű...

... *piros* gömbökből pirkadó hajnali gyékényszatyrok fohásza...

... Ad 1: *piros* gömbök: a bűvös szó következik: modernség!...

... *zöld* a *zöld* (és a pipacs szőszöske szára *zöld*...)

... búzával szőkére érleli a napocsát, búzavirággal *kékre* az eget...

... Maczkó Piaszter kibújít a zsákbamacska *kék* szemén...

Az ég *kék* szárnyú alkatrészekben gondolkodik...

... gyártsatok *piros* bombát, paradicsomvirág-hadiüzemek...

... mennydörögjön a „*Zöld* mellény” dallamára...

Sajtóértekezlet. Versek 1956–1971 (1972)

... a nagyvíz fátylat öltött / és *lilán*, gyász-lilán kesergett...

[Tekintettel arra, hogy a gyűjtemény az 1956–1971 közötti évek terméséből válogat, ismétlődő színevei közt csak egy akad, amely a korábbi kötetekben nem szerepelt.]

Felezőidő (1974)

... mért látom szürkének, lapos- / unalmasnak a harmatos / virágmezőt is olykor-olykor...

... és csak csillagok, lilák / és manónyi dáliák / követhessék állton álmom...

... mi lett volna, / ... hogyha nem kék / az ég...

... gyakorta visszavágyom / Északra, hol oly zöld az ég, / ... oly zöld, hogy el sem hiszitek...

... Titániára írata / ... egy kékfedelű tagkönyvet...

Öregek könyve (1976)

... ma már az éji borús ég boltozatai / sem oly feketék...

Első megközelítésben úgy tűnt, hogy a kötetek közül a következő négy szolgálhat vizsgálódásaink alapjául: 1962-ből az *Álom a repülőtéren*, 1967-ből – *összevonva* – a *Garabonciás* és *A láz enciklopédiája*, valamint 1972-ből a *Sajtóértekezlet*. Azért éppen ez a négy, mert szabályos időközönként megjelenve valamennyiben szerepel legalább hét a nyolc színnév közül. (Arra viszont hiába törekedtünk, hogy az egyes évek viszonylatában a színmegnevezések gyakorisága még véletlenül se legyen azonos.)

A színek kódja változatlanul a következő: kék – 1, zöld – 2, piros – 3, sárga – 4, lila – 5, barna – 6, fekete – 7, szürke – 0.

A pszichológus, anélkül, hogy tudta volna: kinek a színpreferenciáit mérlegeli, a következő színsorokat értékelhette:

I. 1(9) 7(9) 2(5) 3(4) 0(4) 6(3) 4(2) 5(1)

II. 7(7) 4(6) 1(5) 3(3) 5(2) 2(1) 6(1) 0(0)

III. 1(24) 3(15) 7(12) 2(11) 4(7) 5(4) 6(4) 0(3)

I. színsor (1962)

A kék és fekete dominanciája a megnyugvás, ellazulás, béke és megértés iránti sürgető igényre utal. Ennek háttérében feltételezhetően az elismerés elviselhetetlen feszültségként megélt hiánya húzódik meg, mely elkekeredettséget és izgatottságot szült. A pillanatnyi ellenállást elsősorban a személyiség autonóm funkciói biztosítják, melyek nagyobb tekintély és elismerés kivívását célozzák. Az akaratí tevékenységet tápláló energia elégtelen mennyisége az öncélú cselekvés és a személyes részvétel visszautasítása közötti ingadozást valószínűsíti. A személy elenyészően kis mértékben számít a helyzet megváltozásából fakadó lehetőségekre és a spontaneitásra, illetve a feltétlen identifikációra mint megoldásra. A „mágikus” megoldások és az önmaguktól bekövetkező változások elvetése a problémahelyzet érett megközelítésére utal. Ugyanakkor azonban a fizikai kimerültség iránt tanúsított figyelem elégtelensége megkérdőjelezi a hosszú távú ellenállás képességét. Ez a tény magyarázatul szolgálhat az akaratí tevékenységben megnyilvánuló hullámzásokra is.

II. színsor (1967)

A fekete továbbra is őrzi vezető helyét, jelezve a személy borús hangulatát és kompromisszumképtelenségét. Ez a sors elleni lázadásra való beállítódás szoros kapcsolatban áll a változás iránti igény megerősödésével, az újabb és jobb lehetőségek aktív keresésével. Számolni kell azonban azzal a lehetőséggel is, hogy

ez az attitűd meggondolatlan, önpusztító cselekvéseket eredményez. Egyensúlyozó tényezőként jelentkezhet a harmonikus kapcsolat kialakításának és az együttműködésnek a készsége azokban az esetekben, melyekben nem történik kísérlet egyéni nézőpontja megkérdőjelezésére vagy befolyásolására. Továbbra is elutasítja a semleges viszonyulást és a tartózkodó attitűdöt, valamint a testi szükségletekkel való törődést. Ennek eredményeképpen fizikai kimerültség jelentkezik, és a személy jóval kisebb mértékben támaszkodhat akarati funkciói rugalmasságára. Csökken az akadályokkal és nehézségekkel szembeni ellenálló képessége.

III. színsor (1972)

Ismét a kék kerül előtérbe mint a harmonikus párkapcsolat és a valahova tartozás igényének a jele. Fokozódik az aktivitásra és eredményességre törekvés. A személy nagyobb fokú rugalmasságról tesz tanúbizonyságot, ám továbbra is érezteti hatását lázadozásra hajlamosító alaptermészete és saját nézőpontjának makacs, akár agresszív színezetű érvényesítése. A fiziológiai szükségletek kielégítésének és a feszültségmentes közömbösség vállalásának a kísértése továbbra is teljesen a háttérbe szorul. A színek rangsora ennek ellenére az alkalmazkodás érettebb és hatékonyabb formájára utal. Ennek következtében a személy nagyobb súlyt fektet spontán lázadó tendenciái megfékezésére, és energiáit az adott szituáció minél eredményesebb kihasználására próbálja fordítani. Végül is ezzel magyarázható, hogy ez az érzelmileg legtelítettebb periódus a legkiegyensúlyozottabb a három közül.

A „színválasztó” személy kilétének a felfedése után, a pszichológus nem az értékelés radikális újragondolását, hanem annak esetleges árnyalását tartotta fontosnak, illetve lehetségesnek, a korábban figyelmen kívül hagyott kötetek adatainak a felhasználásával.

Második megközelítésben tehát vizsgálódásaink alapjául nem négy, hanem nyolc kötet szolgált. Ezeket a köteteket a következő hét színsor képviseli:

- I. (1962) 1(9) 7(9) 2(5) 3(4) 0(4) 6(3) 4(2) 5(1)
- II. (1965) 7(6) 1(3) 2(3) 3(2) 0(1)
- III. (1967) 7(7) 4(6) 1(5) 3(3) 5(2) 2(1) 6(1)
- IV. (1969) 1(9) 2(6) 3(6)
- V. (1972) 1(24) 3(15) 7(12) 2(11) 4(7) 5(4) 6(4) 0(3)
- VI. (1974) 1(2) 2(2) 5(1) 0(1)
- VII. (1976) 7(1)

Az I. és a III. színsor értékelése változatlan, az árnyalásban csak a többi színsor mérlegelése játszik szerepet.

I. színsor (1962) – marad

II. színsor (1965)

Lényegileg az I. színsor értelmezése érvényes, jelezve, hogy az eltelt három év ellenére a helyzet alapján véve változatlan. Megfigyelhető ugyanakkor a kék szín pozícióvesztése, ami a fekete egyeduralma mellett az 1967-es konfiguráció előrevetítésének felel meg.

III. színsor (1967) – marad

IV. színsor (1969)

Ettől kezdve a személy érzelmi világa lényegesen sivárabbá, beszűkültebbé, szegényesebbé válik, amit az aktuális színsorokban előforduló színek alacsony száma és szűk választéka jelez. (Ebből a szempontból a *Sajtóértekezlet* nem jöhet szóba.)

Ismét a kék, tehát az érzelmi beteljesülés, a megnyugvás és megértés iránti igény kerül előtérbe. Ez a kompenzációs jellegű tapadási tendencia a megszokotthoz, mely a csalódás, a remények be nem teljesülésének talaján jelentkezik, mazochisztikus színezetet kölcsönöz a kötődésnek. Erős továbbá a sikerre és az akadályok, valamint az ellenállások legyőzésére való törekvés, a kitűzött célok makacs követése, a kezdeményezőkézség érvényesítése. Eltűnik viszont a sors elleni lázadók, kompromisszumokat elutasító magatartás, mely a megelőző periódusok domináns jegye volt (fekete szín preferenciája). Innen kezdve állandósul a fiziológiai szükségletek kielégítésének háttérbe szorítása, a helyzet kedvező irányú megváltozásához fűződő remények elvesztése. Mindezek nagy valószínűséggel szorongást, ürességérzést, bizalmatlanságot vagy ingerültséget eredményezhetnek. A másoktól való elszigetelődés érzése is erős lehet.

V. színsor (1972)

Mint gyűjteményes kötet három szempontból is figyelmet érdemel.

(1) mint az 1956–1971-es periódus globális jellemzője (amennyiben megfelel az I–IV. színsorok összegezése nyomán kialakuló rangsornak);

(2) mint az 1970–1971-es periódusra vonatkozó információk forrása;

(3) mint az 1972-es (1971-es?) állapot jelzője (a szelekció befolyásolása útján).

(1) Az összehasonlítás a következő eredményhez vezet:

Σ 1962–1969   1(26) 7(22) 2(15) 3(15) 4(8) 0(5) 6(4) 5(3)

Sajtóértekezlet   1(24) 3(15) 7(12) 2(11) 4(7) 5(4) 6(4) 0(3)

Mint látható, lényeges különbség nincs a két rangsor között, úgyhogy az 1956–1971-es periódust a két színsor valóban globálisan jellemzi. A két színsor közötti minimális eltérések viszont az 1970–1971-es periódusra, illetve a kötetben megjelent versek válogatásának időszakára vonatkozó információkat nyújtanak.

(2) A két színsor összehasonlítása azt mutatja, hogy csak a lila fordul elő nagyobb számban a *Sajtóértekezlet*ben, mint az előző kötetekben összegezve. Ennek a különleges jelentőségű növekedésnek az érvényes értelmezéséhez viszont tudnunk kellene, hogy melyik periódus számlájára írható a gyarapodás. (Tegyük mindjárt hozzá, hogy – legalábbis egyelőre – nem tudjuk.)

(3) Kétségkívül nem véletlen a fekete gyakoriságának majdnem felére csökkenése a válogatásban, a kötetek összegével szemben. Nyilvánvaló az összefüggés azzal a ténnyel, hogy sem 1969-ben, sem 1974-ben a fekete nincs jelen a versekben. Ez a „hátat fordítás” az 1962-től 1967-ig terjedő periódus legkedveltebb színeinek vagy a szüntelen lázadásba való belefáradás és a nagyobb kompromisszumvállalási készség számlájára írható, vagy pedig az elmúlás és megsemmisülés gondolatával való szembenézés elutasításával magyarázható.

VI. színsor (1974)

Közös az 1969-es színsorral a színek szegényes választéka, kis számú előfordulása (ez Rorschach szerint az érzelmi viszonyulás beszűkülésének a jele), a kék és

a zöld, a megnyugvás, a kötődés és az állandóság igénylése, valamint az ellenálló képesség maximális igénybevétele. A szürke egyszeri előfordulása, akárcsak több más szín hiánya, egyaránt a bármilyen természetű más igénybevétel, megterhelés elutasítását jelzi. A IV. színsorhoz képest bekövetkező leglényegesebb változás, a piros eltűnése azt mutatja, hogy az eredményes aktivitásba, a sikerbe fektetett remények szertefoszlottak, és a személy minden energiáját és akarati erőfeszítését a pillanatnyi helytállás szolgálatába állítja.

Még egyszer, utoljára előfordul a lila szín is, melynek különösebb jelentőséget, az amúgy igen szegény színsorban való megjelenés mellett, az kölcsönöz, hogy az egész életműben is nagyon ritkán szerepel. A kontextus ismeretében a legvalószínűbb értelmezésnek az tűnik, hogy a súlyos betegség alapján jelentkező, amolyan „csodával határos gyógyulásba”, a problémák valamilyen mágikus, varázslatos módon történő megoldásába vetett halvány reménység megnyilvánulása. Ebben a megvilágításban az 1974-es és az 1976-os színsorok úgy viszonyulnak egymáshoz, mint a Kübler-Ross leírta, halált megelőző öt stádium közül a harmadik és a negyedik („az alkudozás” és „a depresszió”).

VII. színsor (1976)

Teljes érzelmi eltompulás, minden alapszín (minden alapvető szükséglet) teljes elutasítása. Az élet tagadásának egyszeri felvillanása, minden exhibicionizmustól, mazochisztikus kéjelgéstől mentesen. Lényegileg az ismert végkifejlet előrejelzése.

Harmadik megközelítésként, a színek előfordulásának nagyfokú állandósága három periódus elkülönítését teszi lehetővé.

I. 1962–1967

1(9) 7(9) 2(5) 3(4) 0(4) 6(3) 4(2) 5(1) (1962)

7(6) 1(3) 2(3) 3(2) 0(1) (1965)

7(7) 4(6) 1(5) 3(3) 5(2) 2(1) 6(1) (1967)

Σ 7(22) 1(17) 2(9) 3(9) 4(8) 0(5) 6(4) 5(3)

II. 1969–1974

1(9) 2(6) 3(6) (1969)

1(2) 2(2) 5(1) 0(1) (1974)

Σ 1(11) 2(8) 3(6) 5(1) 0(1)

III. 1976

7(1)

Az I. periódusban a fekete uralkodik, mely a sokkal aktívabb konfigurációk prizmáján keresztül nézve elsősorban a sorssal szembeni lázadozás megnyilvánulásaként értelmezhető.

A II. időszakban ez a tendencia teljesen háttérbe szorul, a hangsúly a passzív helytállásra tevődik át.

A III., utolsó mozzanat inkább végkifejlet, mintsem periódus, melyet az érzelmi tartalmak fokozatos megcsappanása jelez előre.

Bár a korábbi kísérletekhez képest a bizonytalansági tényezők száma még nagyobb, úgy véljük, hogy színpreferencia-vizsgálataink ez alkalommal is az alkotó személyiség lényeges vonásait tárták fel, egyúttal a pályakép alakulásának különböző mozzanatait is érzékeltetve. E vizsgálódások korántsem öncélúak, hiszen eredményük egyaránt visszavetíthető az életműre és az egyes művekre is.

Kívánjuk, hogy érdeklődő olvasóink valóban kihívásként viszonyuljanak dolgozatunk módszeréhez, megállapításaihoz.